

ВІДГУК

офіційного опонента **Щудло Світлани Андріївни**
на дисертаційне дослідження

Черкашиної Тетяни Олександрівни
«Функціонування молодіжних рухів та організацій
в умовах сучасного українського суспільства
(на прикладі Херсонської області)»,

представлене у спеціалізовану вчену раду Д 64.051.15 Харківського
національного університету імені В.Н. Каразіна
на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук
за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

Актуальність теми дисертаційної роботи

Індикатором рівня розвитку громадянського суспільства є розвинутість третього сектора. Суттєву роль в цьому відіграють молодіжні громадські організації. Однак, мусимо розуміти, що важливою є не номінальна їхня присутність в офіційних реєстрах, а, насамперед, соціальна активність. Офіційні статистичні дані не дають розуміння того, як функціонують молодіжні громадські організації, з якими перешкодами зустрічаються в своїй діяльності, що стримує їхній розвиток. Саме соціологічні інструменти, які є набагато чутливішими та гнучкішими, дають можливість проникнути вглиб проблеми, що й ставить собі за мету дисертантка.

На наш погляд, дисертаційне дослідження є актуальним та своєчасним, предметом якого обрано «функціонування та перспективи розвитку молодіжних рухів та організацій в умовах територіальної спільноти Херсонщини» (С.8).

Наукова новизна одержаних результатів

Вважаємо, що робота містить наукові положення, які характеризуються новизною. Варто вказати на такі основні авторські результати:

По-перше, цінним з наукової точки зору є застосування неінституціональної методології, а саме концепції «нових полів» до аналізу діяльності молодіжних організацій, що дало можливість прослідкувати трансформацію функцій, форм та напрямів діяльності молодіжних організацій в сучасних умовах, виявити нові можливості й перспективи

їхньої діяльності.

По-друге, на основі теоретичного та емпіричного аналізу досліджуваної проблеми виявлено прояви аномії у функціонуванні молодіжних рухів та організацій, зокрема доведено недотримання норм у зв'язку з тим, що формальні та неформальні норми й правила часто не розрізняються членами організації та керівництвом, низькою є правова культура, недооцінюється значення формальних норм тощо.

По-третє, заслуговують на наукову увагу і збагачують існуюче соціологічне знання запропоновані авторкою нові критерії типологізації, а також розроблена та обґрунтована на основні них типологія молодіжних рухів і організацій, а саме: за критерієм використання можливостей «нових полів» у їхній діяльності, напрямками діяльності, політичною включеністю, за ставленням до влади, наявністю реальної діяльності, за мотивами участі тощо.

По-четверте, на основі широкої емпіричної бази поглиблено наукове розуміння проблем, які гальмують розвиток та ефективне функціонування молодіжних організацій не лише на Херсонщині, а й загалом в Україні. Окрім того, розроблено ще й систему показників ефективності розвитку молодіжних рухів на Херсонщині.

***Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і
рекомендацій, сформульованих у дисертації***

Ознайомлення з текстом дисертації засвідчує, що робота є достатньо добре структурована, кожен з розділів є змістовно наповненим, логічно завершеним і містить новизну.

Вважаємо досить обґрунтованим вибір методології дослідження – неоінституціоналізму (Р. Коуз, Д. Норт, Н. Флігстін та ін.). Треба відзначити обґрунтованість наведених дисертанткою висновків, які базуються на поєднанні як загальнонаукових методів: аналізу і синтезу (для дослідження різновидів молодіжних рухів та організацій, їх особливостей), історико-

порівняльного методу (з метою вивчення процесу становлення молодіжного руху в часовій перспективі), методу системного аналізу (для дослідження молодіжного руху як системи, що складається з взаємозалежних елементів типологічного аналізу (для виокремлення типів молодіжних організацій). Також спеціальних соціологічних методик. Основними методами отримання первинної соціологічної інформації стало експертне опитування лідерів молодіжних організацій м. Херсона та Херсонської області (для вивчення напрямів діяльності херсонських організацій, окреслення наявних проблем можливостей їх розв'язання), анкетне опитування молоді Херсонщини (метою вивчення громадської думки щодо існування, розвитку, діяльності молодіжних організацій, членства та участі в них, обізнаності про її діяльність та послуги). Для аналізу емпіричної інформації використовувалися методи статистичного аналізу, що доповнило соціологічних аналіз.

Дисертаційне дослідження вибудоване до достатній, на наш погляд емпіричній базі, яку склали дані опитування лідерів та керівників молодіжних організацій Херсонщини та дані анкетного опитування молоді області (вибіркова сукупність опитаних представників молодого покоління міста Херсона та Херсонської області склала 384 особи). На наш погляд чіткіше потрібно було б у роботі прописати методологію дослідження уточнити, яка роль автора в цьому проекті.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено об'єкт, предмет і мету, сформульовано гіпотези та задачі дослідження охарактеризовано методологічну та теоретичну основу, висвітлено наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи, наведено дані про публікації та апробацію результатів дослідження. Треба відзначити, що є певне неузгодження між формулюванням назви роботи, її мети та предмету дослідження: в одному випадку авторка ставить перед собою завдання розкрити процес «розвитку, становлення і функціонування» молодіжних

рухів та організацій, в іншому - «функціонування та перспективи розвитку», далі - лише «функціонування».

У першому розділі дисертаційної роботи - «Теоретико-методологічні основи вивчення суспільних рухів» - достатньо глибоко розглянуто широкий спектр теорій, концепцій, підходів до вивчення суспільних рухів, зокрема молодіжних. Авторка досить аргументовано зупиняє свій вибір на неоінституціоналізмі, крізь призму якого намагається далі в роботі аналізувати молодіжні рухи. Погоджуємося з її позицією, що саме концепція неоінституціоналізму найоптимальніше розкриває розвиток та функціонування молодіжних об'єднань, появу «нових полів» у їх діяльності, пов'язаних саме із трансформаціями в суспільстві. Дисертантка доводить, що важливою особливістю цієї методології є те, що вона висуває на перший план не рухи або організації, а норми та правила, актуальні для суб'єктів, що ними керують, підтримують та змінюють. Саме це переносить фокус дослідження з інститутів як структур на процеси, що формують та змінюють їх.

У межах даного розділу значну увагу відведено аналізу та зіставленню понять «молодіжний рух» та «молодіжна організація». Даючи багато тлумачень цим ключовим поняттям, авторка дещо губиться у різноманітті дефініцій. З тексту роботи для нас залишається не до кінця зрозумілим, як співвідносяться між собою ці категорії. Намагаючись подати якнайповнішу їхню характеристику, авторка перевантажує даний підрозділ чисельними класифікаціями, пропонуючи як загальноприйняті, так і власні критерії для такого поділу.

У другому розділі роботи - «Становлення та розвиток молодіжних організацій в умовах херсонської територіальної спільноти» - дисертантка детально розглядає теоретичні основи та запропоновано авторське тлумачення поняття «територіальна спільнота»; визначено особливості розвитку та характеристики херсонської територіальної спільноти; досліджено історію розвитку та удосконалено періодизації функціонування молодіжних рухів та організацій в Україні та на

Херсонщині; проаналізовано види та напрями діяльності локальних молодіжних організацій Херсонщини.

На наш погляд, авторка надто захоплюється науковим аналізом поняття «територіальна спільнота» і занадто багато уваги виділяє характеристики таких територіальних одиниць, як територіальний колектив, територіальна спільнота, місцева співдружність, община, комуна, місцеве співтовариство тощо, що не є безпосереднім предметом дослідження.

Дисертантка досить глибоко аналізує специфіку Херсонщини і виводить комплекс соціальних умов, у яких функціонує територіальна спільнота, і які задають імпульс для функціонування молодіжних організацій. На наш погляд, спектр означених проблем регіону не суттєво відрізняється від проблем інших регіонів. Можемо припустити, що «соціальне тло» функціонування молодіжних організацій на Херсонщині є близьким до інших регіонів. В такому разі, дослідницькі результати, висновки і рекомендації можуть бути цінними не лише для Херсонщини, а й для інших областей та українського суспільства загалом.

Цікавою і досить цінною є запропонована авторкою періодизація становлення та розвитку молодіжного руху на Херсонщині (С.111). Однак не цілком зрозуміло, чим ця періодизація відрізняється від періодизації молодіжних рухів та організацій в Україні загалом, та який критерій покладений в основу виділення етапів. Наприклад, не зрозуміло, що визначає часові межі п'ятого періоду – з 2003 до 2008 року.

Третій розділ - «Емпіричний аналіз функціонування та перспектив розвитку молодіжних організацій» розкриває результати низки соціологічних досліджень, які емпірично розкривають проблему. Аналізуються бар'єри розвитку молодіжних організацій, серед яких об'єктивні та суб'єктивні, в тому числі мотиваційні, перешкоди.

У висновках роботи представлено теоретичне узагальнення концептуальних підходів до вивчення суспільних рухів, зокрема молодіжних, узагальнено емпіричні результати роботи. Однак обсяг висновків є надто

великим (сс.192 – 209). Варто у висновках було подати лише концентровану і узагальнену інформацію, яка б відображала розв'язання поставленої дослідницької проблеми, досягнення мети і виконання низки задач. Не варто було сюди повторно включати аналіз емпіричних даних, які є в роботі.

Виходячи з аналізу основної частини дисертації, можемо дійти висновку, що мета дисертаційної роботи була досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Значення одержаних результатів для науки й практики

На нашу думку, дисертаційне дослідження Черкашиної Т.О. є практично зорієнтованим. Результати можуть бути використані:

– для вдосконалення та корегування основних напрямів як загальнодержавної, так і регіональної молодіжної політики України, враховуючи особливості функціонування територіальних спільнот;

- у роботі державних органів, органів місцевого самоврядування, міських рад, у роботі молодіжних рад, молодіжних організацій тощо;

- у навчальному процесі при підготовці та проведенні занять з таких навчальних курсів, як «Соціологія», «Соціологія молоді», «Соціологія громадських рухів», «Громадські об'єднання в Україні» тощо.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

На наш погляд, основні положення та результати дисертаційного дослідження представлені у наукових публікаціях достатньо і відповідають нормативним вимогам МОН. Дослідницькі результати висвітлено у 15 публікаціях, 7 з яких опубліковано у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань, затверджених МОН України (6 з них – у фахових виданнях з соціологічних наук), 3 – у закордонних періодичних виданнях. На наш погляд, більш цінним було б представлення авторкою своїх публікацій у

закордонних виданнях саме соціологічного фаху для апробації у фаховому соціологічному середовищі.

Досить широкою є географія наукових конференцій, на яких апробовані основні результати роботи: VI, VII, IX Міжнародних конференціях «Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління» (Донецьк, 2010, 2012, 2013); XV, XVI Міжнародних наукових конференціях «Харківські соціологічні читання» (Харків, 2010, 2011); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми підготовки фахівців до роботи з соціально дезадаптованими і маргінальними групами населення» (Херсон, 2010); XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Молодь в умовах нової соціальної перспективи» (Житомир, 2011); Міжнародній науковій конференції «Молодь в умовах нової соціальної перспективи» (Київ, 2012); Міжнародній заочній конференції «Соціологія, Політологія, Філософія та Історія: сучасні тенденції розвитку» (Новосибірськ, 2012) та інші.

Наведені дані досить переконливо засвідчують, що дисертаційна робота пройшла належну апробацію.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації свідчить, що він повністю відображає основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого Черкашиною Т.О. дисертаційного дослідження. За структурою обсягом та змістом автореферат відповідає нормативним вимогам. Відзначимо, що зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Дискусійні положення та зауваження

Позитивно оцінюючи здобутки дисертантки, вважаємо за необхідне зазначити наступні дискусійні положення та зауваження до поданої дисертаційної роботи:

1. Обравши в якості методологічного підґрунтя свого дослідження неоінституціональний підхід, авторці не завжди вдається чітко дотримуватися цієї методології, зокрема у контексті аналізу територіальних спільнот, громад та молодіжних організацій, зосереджуючи увагу на груповій взаємодії, а не на ціннісно-нормативних засадах їхнього функціонування та механізмах формування «нових полів».

2. В якості емпіричного об'єкту для аналізу особливостей функціонування молодіжних організацій Херсонщини авторка обирає 384 респонденти віком 15-30 років, проте не зрозумілим саме таке обмеження молодіжного віку при виборі респондентів, оскільки законодавчо затвердженими в Україні є межі від 14 до 35 років. До того ж, такі хронологічні рамки молоді характерні і для членства у молодіжних організаціях.

3. Проведений у роботі аналіз статистичних даних, які відображають діяльність молодіжних організацій Херсонщини, ґрунтується в основному на вторинному аналізі статистики, представленої відповідними регіональними інституціями. Робота значно б виграла, якби авторка провела контент-аналіз статутних документів цих організацій і зіставила задеклароване ними поле діяльності зі спектром реальних дій.

4. Графічна інформація, подана в роботі, не завжди представлена коректно, що суттєво знижує її інформативність і не дозволяє визначити її значущість для емпіричного обґрунтування обраної проблеми (сс. 128, 130, 130, 163, 164).

5. Відсутність у додатках дисертації інструментарію дослідження (анкети та бланку глибинного інтерв'ю) не дає повною мірою зрозуміти логіку емпіричного виміру обраної проблеми.

Загалом, висловлені зауваження не ставлять під сумнів отримані наукові результати та повністю можуть бути виправленими у подальшій науковій роботі дисертантки.

Загальний висновок

про відповідність роботи встановленим вимогам

Аналіз дисертації, автореферату та публікацій дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота Черкашиної Т.О. «Функціонування молодіжних рухів та організацій в умовах сучасного українського суспільства (на прикладі Херсонської області)» є самостійною, завершеною роботою, в якій отримані нові наукові результати, що є актуальними для теорії та практики, поглиблюють існуючі знання з соціології молоді, зокрема є суттєвим внеском до визначення чинників функціонування та розвитку молодіжних рухів та молодіжних організацій на регіональному рівні (на прикладі Херсонської області).

Це дає підстави зробити висновок, що дисертація «Функціонування молодіжних рухів та організацій в умовах сучасного українського суспільства (на прикладі Херсонської області)» відповідає вимогам щодо кандидатських дисертацій, зокрема п.п. 9, 11, 13, 14 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами), а її автор, **Черкашина Тетяна Олександрівна**, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології.

Офіційний опонент:

доктор соціологічних наук, професор,
завідувач кафедри правознавства,
соціології та політології
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

С.А.Щудло

27 січня 2016 року

